

HISTORIJSKI ARHIV SARAJEVO. KATALOG ARAPSKIH, TURSKIH, PERZIJSKIH I BOSANSKIH RUKOPISA. Svezak prvi. Obradio Mustafa Jahić. - Sarajevo : Historijski arhiv Sarajevo ; London : AL-Furqan Fondacija za islamsko naslijeđe, 1431/2010. - XLIII, 660, [8] str. : [16] faks. ; (Posebna izdanja 2)

Pored bogate arhivske građe i štampanih knjiga, u Historijskom arhivu Sarajevo čuva se i oko 1200 kodeksa rukopisa, sa preko 2000 djela na arapskom, turskom i perzijskom jeziku, od kojih su neki stari i preko 500 godina. Među njima se nalazi i pedesetak rukopisa na bosanskom jeziku, pisanih arapskim pismom. *Orijentalna zbirka* Historijskog arhiva Sarajevo počela se formirati još od samog njegovog osnivanja 1948. godine. Ona je, cijelo ovo vrijeme, neprekidno dopunjavana novim rukopisima, putem poklona ili otkupa, kako od pojedinaca tako i raznih ustanova. Nakon digitalizacije rukopisa *Orijentalne zbirke* Historijskog arhiva Sarajevo, počelo se razmišljati i o njihovoj kataloškoj obradi i prezentovanju široj naučnoj javnosti i istraživačima naše kulturne baštine.

Na preporuku dr. Mustefe Jahića, direktora Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, Fondacija *al-Furqān* za islamsko naslijeđe iz Londona (s kojom Gazi Husrev-begova biblioteka uspješno saraduje već punih 15 godina), izrazila je spremnost da pruži svu potrebnu pomoć u kataloškoj obradi, izradi i objavljivanju *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* koji se čuvaju u Orijentalnom institutu u Sarajevu, Nacionalnoj i univerzitetskoj biblioteci BiH i Historijskom arhivu Sarajevo. U okviru ovoga projekta predviđeni su kataloška obrada, izrada i objavljivanje pet svezaka *Kataloga rukopisa*, od čega po jedan svezak *Kataloga rukopisa* Orijentalnog instituta u Sarajevu i Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH i tri sveska *Kataloga rukopisa* Historijskog arhiva Sarajevo. U toku ove, 2010. godine, objavljeni su *Katalog arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* Orijentalnog instituta u Sarajevu (u obradi Lejle Gazić) i Prvi svezak *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* Historijskog arhiva Sarajevo (u obradi Mustafe Jahića), a tokom sljedeće, 2011. godine, planirano je objavljivanje *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* Nacionalne i univerzitetske biblioteke BiH (u obradi Osmana Lavića), Drugog sveska *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* Historijskog arhiva Sarajevo (u obradi Hase Popare) i Trećeg sveska *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* Historijskog arhiva Sarajevo (u obradi Sejdalije Gušića i Atifa Mušinovića).

Prvi svezak *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* Historijskog arhiva Sarajevo obradio je dr. Mustafa Jahić. U ovome svesku *Kataloga rukopisa* na 649 strana obrađen je 301 rukopis, sa ukupno 687 djela na arapskom, turskom, perzijskom i bosanskom jeziku. U njemu su obrađena djela iz filozofije, logike, jezičkih disciplina (kaligrafija, gramatika, stilistika, rječnici), književnosti, historije, politike, medicine, farmacije, matematike, astronomije, prirodnih nauka, astrologije, tajanstvenih nauka, tumačenja snova i kabalistike (oblasti kojima pripada prvo djelo u kodeksu). Budući da su rukopisi obrađivani prema prvom djelu u zbirci, u ovome svesku *Kataloga* se nalaze i djela iz drugih disciplina, koja nisu na prvom mjestu u zbirci.

U metodološkom pogledu rukopisi su, uz mala odstupanja, obrađeni prema metodologiji obrade rukopisa u katalozima Gazi Husrev-begove biblioteke. Djela su, unutar disciplina, razvrstana po jezicima, tako da su prvo obrađena djela na arapskom, a potom na turskom, perzijskom i bosanskom jeziku. Unutar disciplina, djela su poredana hronološki, po starini autora i prepisa, pri čemu se vodilo računa da na prvom mjestu dođe osnovno djelo, a poslije njega komentari, glase i superglase.

U obradi svakog djela navedeni su sljedeći elementi: kataloški broj (na lijevoj strani), signatura rukopisa (na desnoj strani), naslov djela u originalu i transkripciji, kraća informacija o djelu, disciplini i jeziku na kome je napisano, puno ime autora s kratkim biografskim podacima, izvori, početak i kraj djela u originalu, ime prepisivača, mjesto i godina prepisa, broj listova, dimenzije listova i teksta, broj redaka, vrsta pisma, opis papira i poveza, podaci o vlasnicima i vakifima, porijeklo rukopisa itd.

Kataloškoj obradi rukopisa prethode: "Uvodna riječ" predsjednika Fondacije *al-Furqān*, "Predgovor" direktora Arhiva, "Uvod" autora kataloga - na bosanskom i engleskom jeziku; "Izvori i literatura" i primijenjena "Transkripcija", dok je arapski prijevod uvodnikā dat na kraju sveska.

U odjeljku rukopisa iz filozofije i logike (str. 1-30) obrađena su djela pod kataloškim br. 1-37; iz kaligrafije (str. 31-35) pod kataloškim br. 38-45; iz gramatike (str. 36-117) pod kataloškim br. 46-169; iz stilistike i metrike (str. 118-130) pod kataloškim br. 170-180; rječnika (str. 131-170) pod kataloškim br. 181-226; iz književnosti (str. 171-362) pod kataloškim br. 227-457; iz historije (str. 363-388) pod kataloškim br. 458-477; iz politike (str. 389-394) pod kataloškim br. 478-483; iz medicine i farmacije (str. 395-414) pod kataloškim br. 484-507; iz matematike (str. 415-426) pod kataloškim br. 508-521; iz astronomije (str. 427-462) pod kataloškim br. 522-552; iz prirodnih nauka (str. 462-470) pod kataloškim br. 553-563; iz astrologije (str. 471-498) pod kataloškim br. 564-594; iz tjanstvenih nauka (str. 499-546) pod kataloškim br. 595-653; iz tumačenja snova (str. 547-559) pod kataloškim br. 654-670 i iz kabalistike (str. 560-570) pod kataloškim br. 671-687.

Na kraju *Kataloga* urađeni su: (u originalu) indeks naslova (str. 573-590), indeks naslova u transkripciji (str. 591-606), indeks autora (str. 607-622), indeks prepisivača (str. 623-625), indeks vlasnika i vakifa (627-630), indeks mjesta i ustanova (str. 631-634), indeks ostalih imena (str. 635-638), kataloški indeks (str. 639-643) i signaturni indeks (str. 645-649).

Poseban značaj ovoga kataloga predstavlja činjenica da su u njemu obrađena neka rijetka i stara djela kao i djela naših autora, te da su znatan dio rukopisa prepisali bosanski kaligrafi.

Najstariji rukopis obrađen u ovom katalogu predstavlja rječnik rijetkih i neobičnih riječi u arapskom jeziku, poznat pod nazivom *Nizām al-ġarīb fī al-luġa* (v. kat. br. 181). Rječnik je iz klasičnih arapskih tekstova sabrao Abū Muḥammad ‘Īsā ibn Ibrāhīm ibn Muḥammad ar-Raba‘ī al-Yamanī (um. 480/1087). Prema bilješci na kraju djela, prepis je završen u mjesecu rebiu-l-ahiru 818. (10. juni - 09. juli 1414.) godine.

U ovome katalogu obrađeno je i više djela naših autora, od kojih su neka do sada bila nepoznata. Takav je slučaj sa komentarom na turskom jeziku jedne Sa‘dijeve kaside na perzijskom jeziku (*Šarḥ-i Qaṣīda-i Sa‘dī*). Komentar je napisao poznati mostarski pjesnik Ḍiyā‘ī Ḥasan Čalabī ibn ‘Alī al-Mostārī (um. 992/1584). Na kraju komentara nalazi se i jedna pjesma na turskom jeziku od 38 stihova koju je Ḍiyā‘ī spjevao i posvetio sandžakbegu Sinan-begu Boljaniću (v. kat. br. 286).

Od ostalih djela naših autora, obrađenih u ovom katalogu, ovdje treba spomenuti:

- *Šarḥ al-Kāfiya*, komentar Ibn Hāġibova djela *al-Kāfiya* iz gramatike arapskog jezika, koji je na turskom jeziku napisao Aḥmad Sūdī al-Bosnawī (um. poslije 1006/1597), a prepisao nepoznati prepisivač u drugoj dekadi mjeseca zu-l-kade 1123. (21.-31. decembra 1711.) godine (v. kat. br. 125),

- *Hulla-i manzūma*, komentar na turskom jeziku Muṣṭafe ibn Yūsufa al-Mostārīja, Šayḥa Yūye (um. 1119/1707) na poznati perzijsko-turski rječnik Ibrāhīma Šāhidīje, po kome je rječnik i dobio ime *Tuḥfa-e Šāhidī* (v. kat. br. 222),

- *Fatḥ al-asrār fī šarḥ Īsāġūġī*, komentar na poznato i često komentarisano al-Abḥarījevo djelo *Īsāġūġī* iz logike, koji je na arapskom jeziku 1192/1778. godine napisao sarajevski kadija Muḥammad ibn Muṣṭafā ibn Aḥmad al-Čayničawī (porijeklom iz Čajniča), a 29. džumade-l-ahira 1200. (28. aprila 1786) godine, prepisao al-ḥāġġ ‘Ubaydullāh Zuhdī ibn al-ḥāġġ Ibrāhīm (v. kat. br. 28),

- *Nizām al-‘ulamā’ ilā ḥātam al-anbiyā’*, biografsko djelo Ḥasana ibn Ṭurḥāna al-Kāfiya al-Āqḥšārīja (Pruščaka) al-Bosnawīja, umro 1025/1616. godine (v. kat. br.472).

- *Dīwān-i Qā'mī*, divan pjesama Hasan-ef. Qā'imīje, šejha Hadži Sina-nove tekije u Sarajevu, umro u Zvorniku 1091/1680. godine, pokopan na Kuli kod Zvornika (v. kat. br. 276),

- *Mağmū'a*, hronika Mulla Mustafe Firakije, o važnim događajima iz povijesti Sarajeva od 1806. do 1827. godine. Mulla Mustafe Firaki je sin poznatog sarajevskog hroničara i pjesnika Mulla Mustafe Bašeskije (v. kat. br. 477) i

- *Mevlud* na bosanskom jeziku Arifa Sarajlije (Brkanića), koji je poslije austrougarske okupacije Bosne i Hercegovine 1878. godine, sa ocem odse-lio u Novi Pazar, gdje je i umro 1916. godine. Mevlud je štampan u Istanbulu 1329/1911. godine pod naslovom (ترجمان مولودسكي نا به زيق بوسانسقي) *Terdzuman mevludski na jezik bosanski* (v. kat. br. 444). Od istog autora sačuvana je i *Medžmua* - bilježnica na arapskom i turskom jeziku (v. kat. br. 477).

Zanimljivo je napomenuti da su u ovom katalogu obrađena i dva *meška* obrazaca arapske kaligrafije, bogato ukrašena ornamentima. Prvi *mešk*, od koga su sačuvana samo tri lista, izradio je kaligraf Ismā'īl (v. kat. br. 39). Ovaj Ismā'īl je, najvjerovatnije, otac 'Umara ibn Ismā'īla, koji je 1095/1684. godine izradio drugi *mešk* od 50 obrazaca arapske kaligrafije (v. kat. broj 44). Očito je riječ o kaligrafu iz Mostara, koga Bašagić navodi pod imenom Omer-ef. Hattat i za koga kaže da je osnovno obrazovanje stekao u Mostaru, a visoko u Istanbulu pred šejhu-l-islamom Aḥī-zāde Ḥusayn-efendijom, te da je bio profesor na Ferhat-pašinoj medresi u Istanbulu i da je 1070/1659. godine postavljen za kadiju u Galati. Bašagić još navodi da je spomenuti kaligraf jednu zbirku uzoraka kaligrafije od 50 lista predao sultanu na dar i da se ta zbirka danas čuva u has-odaji. I Omerov sin, hafiz Mustafa bio je vješt kaligraf. Za njega se zna da je svojom rukom prepisao 30 primjeraka Kur'ana, od kojih su 4 sačuvana do danas. Njegov osmi prepis se čuva u Gazi Husrev-begovoj biblioteci, 22. i 23. u Historijskom arhivu Sarajevo, a trideseti prepis u jednoj privatnoj kolekciji.

Treba, također, istaći da se autor *Kataloga* osvrtao i na marginalne i druge bilješke na rukopisima, iz kojih se mogu crpiti dragocjeni podaci o događajima i ljudima u jednom dužem periodu naše kulturne historije. Zbog svega navedenog, autoru prvog sveska *Kataloga arapskih, turskih, perzijskih i bosanskih rukopisa* Historijskog arhiva Sarajevo, dr. Mustafi Jahiću, treba odati priznanje za uloženi trud i umijeće u istaživačkom radu, a Historijskom arhivu Sarajevo čestitati na izdanju ovako jednog značajnog djela koje će, bez sumnje, obradovati istraživače naše kulturne baštine na arapskom, turskom, perzijskom i bosanskom jeziku.

Haso Popara